

Glosa

ZAKAJ NE BOMBE KAR V ATELJE?

Marsikdaj si zakuhamo kaj takšnega, da nas postaja pomalem sram in si ne vemo pomagati iz zagate pa si rečemo — ne da bi si bili čisto na jasnem, če v opravičilo ali v očitek —: Tipično slovensko!

In vendar bi se takšni slovenski tipiki lahko izognili. Čeprav na svoji poti k zrelosti včasih (ali večkrat) klecemo, bo le držalo, da globljih, političnih in družbenih razlogov za ponavljanje starih napak ni več. Ali vsaj ne v takšnem obsegu. Pa vseeno radi tiščimo vanje, v te svoje stare, tipično slovenske razvade.

V mislih imam naše zmedene prepire ob najavljenem Boljkovem spomeniku Cankarju.

Ne gre za to, da bi tu ponavljali že znano, niti za to, da bi se opredeljevali za lažno dilemo: umetnik—javno mnenje. Narobe: prav ta dilema je vredna, da si jo pobliže ogledamo, kajti obstaja upravičen sum, da z njo nekaj ni v redu.

Prav gotovo ne gre kritizirati misli, da bi Cankarju postavili spomenik, tudi ne izbrane poti, ko se je kot pobudnik te zamisli pojavila ljubljanska mestna skupščina (ali njen ustrezen organ) in razpisala javni natečaj. Strokovna žirija pa naj bi ocenila rezultate natečaja. Do tu vse v redu in vse v redu je bilo tudi dobršen del nadaljnje poti: natečaj je bil razpisan in celo ponovljen, žirija je ocenjevala, družbeni organ je sklepal in končno tudi sklenil. In prav ob tem dejanju, končnem sklepu, se je zataknilo. Zamisel je zorela kar cela štiri leta, javnost je bila sproti seznanjena, na ogled so bili idejni osnutki, potem pa, po končni odločitvi, je ostal samo še kipar Janez Boljka. Malo manj kot privezan na sramotni steber.

Pred kratkim sem nekje bral, menda v Mladini, da ima Boljka vsakršnih groženj že čez glavo, da se mu je ob vztrajnem sramotanju in grožnjah (po telefonu, prek pisem in podobno) že vse zagnusilo in da noče več niti slišati o tem, da bi delal Cankarjev spomenik.

Marsikdo si je ob tem zadovoljno pomel roke, si olajšano oddahnil, češ: Namen je pa le dosežen.

Zdravilni obliž pozabe bo prekril slabo voljo tega in onega, čez nekaj let, ob kakem drugem jubileju (stoletnico bomo najbrž zamudili), se bomo spet spomnili, da bi vendarle bilo lepo, če bi Cankarju postavili spomenik. In takrat bo morda spet kak kipar . . .

Zdaj, ko so stvari takšne, kakršne so, pa se le moramo vprašati, kaj je Boljka sramotnega zagrešil, da se je nanj zlilo toliko gnojnice? Nam ni hotel dati pravega Cankarja? Nas je kanil opehariti za našo vzvišeno predstavo o njem?

Odgovor najbrž ni lahak, čeprav je kipar ravnal pošteno in ves čas na očeh javnosti: odzval se je javnemu vabilu, predstavil javnosti svojo zamisel, počakal na oceno, in ko mu je bilo naročeno, naj svojo zamisel realizira, se je — ne brez razloga, kot smo videli — umaknil.

Vse zadeve se je mogoče lotiti z različnih vidikov. Tudi z etičnega. Toda ostanimo pri praktičnem.

Nedvomno: postavljanje javnih spomenikov zaslužnim možem je bilo in ostaja javna zadeva. Načela in praksa naše družbe si prizadevajo za neobremenjen, svoboden odnos do umetniškega izraza, ki naj ostane prav tako svoboden, neobremenjen. Pravico do besede ima tudi javnost. Prav tako strokovno mnenje. Javno in strokovno mnenje — izkušnje to potrjujejo — se lahko prekrivata, pa tudi razhajata, toda malokdaj, ko se razhajata, imata

možnost in interes, da bi se demokratično in svobodno soočila, preverila trdnost stališč drugega.

Tako se je zgodilo tudi pri najnovejšem projektu za Cankarjev spomenik: strokovna žirija je povedala svoje in ni je več, družbeni organ je na osnovi njene ocene nekaj sklenil in kot da ga nikjer več ni, del javnosti ali njeni predstavniki (predstaviški glas je namreč tudi v tej kategoriji izredno močan) izpovedo pač svoj monolog, drugi pa poberejo kamen in ga vržejo za umetnikom z grožnjo, da mu bodo vrgli bombo v atelje. Zakaj pa ne, navsezadnje, če si prepričan, da prav ravnaš in da si za to poklican in da gre za velike stvari.

Toda ostanimo, kot smo zapisali, pri praktičnem vidiku celotne zadeve:

Naj stvari obračamo, kakor nas je volja, naj bomo še tako navdušeni za svobodo nasploh in še posebej na umetniškem področju, stvar okusa je nadvse muhasta stvar in množične prisege nanj niso povsem zanesljive. Hočem reči: Ko je Janez Boljka ponudil javnosti svojo zamisel spomenika Cankarju, je vedel, kaj zna in kaj hoče, tisti pa, ki so se tej zamisli uprli, vedo zanesljivo, česa nočejo, če pa vedo tudi, kaj hočejo, ni lepo, da tega ne povedo. Med vrsticami je sicer mogoče razbrati, da smo za privzdignjenega in poduhovljenega Cankarja, morda tudi malce junškega, toda zakaj takih želja ne vnesemo v prepozicijo natečaja?

Res je: lepo se sliši o natečaju, ki pušča polno svobodo zamisli, toda kaj

pomaga, če rezultat takšnega svobodnega iskanja že kot zamisel, ne glede na svojo likovno ceno, ne ustreza? Ali ne bi bilo pametneje, če bi bili že pri razpisu nekoliko bolj restriktivni, če bi določene povedali, kaj pravzaprav želimo — saj navsezadnje gre za naročilo — pa bi se umetniki lažje odločali. Vedeli bi, kdo je v resnici poklican za takšen ali drugačen posel. Pa naj dela Prešerna Zajc, bi rekel Cankar, če Bernekerja nočete.

Niti za trenutek nisem bil v svojem življenju obdarjen s tistim redkim božjim darom, ki bi me spodbujal, da bi govoril v imenu javnosti, tudi nisem strokovnjak likovnih umetnosti, da bi brez pomisleka potisnil roko v žerjavico v kiparjevi delavnici, kot neravodušni delavec v kulturi pa brez slabe vesti menim, da si bomo v prihodnje prihranili marsikatero nevšečnost, če bodo tisti, ki razne natečaje razpisujejo, vselej kolikor mogoče jasno povedali, kaj od njih pričakujejo in česa si ne želijo. Ko pa se za realizatorja, kakršnegakoli že, odločijo, da ga kot mutci, slepci in gluhi ne prepustijo na milost in nemilost javne in anonimne sramotitve.

V našem konkretnem primeru: Janez Boljka je vendar avtor ene naših najlepših in najsugestivnejših monumentalnih stvaritev, spomenika boju in žrtvam narodnoosvobodilne vojne in revolucije na ljubljanskih Žalah.

Samo to sem hotel zapisati.

C. Zlobec

